

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ

Рожі І. Г.,
викладач кафедри географії
та методики її навчання

Розвиток шкільної освіти передбачає вирішення питання активізації пізнавальної самостійності школярів. Розвиток пізнавальної самостійності учнів під час уроків дає змогу вчителю географії сформувати в них прагнення до активної, творчої, винахідливої діяльності в усіх видах розумової та фізичної праці. Пізнавальна самостійність учнів на уроках в школі проявляється як цілеспрямоване прагнення й уміння пізнавати навчальний матеріал в процесі цілеспрямованого і впорядкованого пошуку.

Пізнавальна самостійність проявляється як ефективна форма навчальної діяльності й сприяє підвищенню рівня навчально-виховного процесу. Це пояснюється тим, що під час самостійної пізнавальної діяльності формується інтерес до накопичення, поглиблення та розширення знань, оволодінням новими цікавими, творчими формами пізнання, формування самоосвітніх навичок учнів у навчанні.

Безперечно, глибокими є ті знання, які учень набуває самостійно. Щоб навчання було успішним, потрібно стимулювати активну самостійну пізнавальну діяльність учнів та організовувати їх в роботі для вивчення прийомів даної діяльності. Розвиток пізнавальної самостійності сприяє пробудженню в кожного учня пізнавальної активності, допитливості, прагнення самостійно мислити, робити самостійні вчинки тощо.

Для розвитку пізнавальної самостійності на уроках необхідне:

- формування в учнів пізнавальних потреб;
- впровадження змісту пізнавальних завдань, які забезпечують пізнавальну розвиваючу і виховну функції навчання;
- застосування ефективних пізнавальних засобів для керування пошуковою діяльністю учнів.

Особливості пізнання та самостійності учнів у своїх працях описував Я. Коменський [2]. Він розробив організаційно-практичні аспекти залучення особистості до самопізнання, науково обґрунтував принципи навчання, вказавши, що тільки наочність збуджує інтерес до матеріалу, який вивчається та сприяє активному сприйманню і розвитку самостійності в навчанні під час виконання самостійних робіт [2].

К. Ушинський висловив думку, що «Слід постійно пам'ятати, що треба передавати учневі не тільки ті чи інші знання, але й розвивати в нього бажання і здатність самостійно, без вчителя, засвоювати нові знання» [7, с. 345]. Таким чином, пізнавальна самостійність учнів на уроках в першу чергу залежить від вчителя. Якщо на уроці вчитель розказує, показує, ставить запитання веде активний виклад матеріалу то і учні допомагатимуть йому вести дискусію, відповідати і ставити свої запитання, повідомляти про щось нове невідоме, що зацікавило їх. Таку думку підкреслював видатний український педагог В. Сухомлинський. Він писав «Добивайтесь того, щоб

Ваші учні побачили, відчули незрозуміле – щоб перед ними постало питання, якщо Вам удалося цього досягти – маєте половину успіху. Адже запитання збуджують бажання знати» [4]. Виникнення в учнів пізнавальних запитань створюється під час уроку та настроює учнів на розмірковування, аналіз, пошук. Це можливо, якщо в класі встановилися довірливі стосунки учнів з учителем. Через це, пізнавальна самостійність учнів формується внаслідок дії позитивної, високо сформованої вчителем системи навчання й виховання учнів на уроці, спрямованої на розвиток самостійності думки і самостійності, як риси характеру учня.

Для вивчення питання пізнавальної самостійності потрібно ознайомитися із поняттями: «самостійна робота», «пізнавальна діяльність». Поняття самостійної роботи описується як одна з форм організації навчального процесу, способу здобуття знань з різноманітних джерел і виступає засобом досягнення поставленої цілі.

В словнику з педагогіки поняття «самостійність» описують як одна з властивостей особистості, що характеризується двома факторами: по-перше, сукупність засобів – знань, умінь і навичок, якими володіє особистість; по-друге, ставлення особистості до процесу діяльності, її результатів і умов здійснення, а також зв'язками з іншими людьми, які складаються в процесі діяльності [5, с. 297].

Пізнавальна самостійність є одним із найважливіших чинників навчання. Рівень розвитку пізнавальної самостійності зумовлюється індивідуальними та психологічними особливостями дитини та умовами їх виховання. Пізнавальна самостійність є природним проявом інтересу дитини до навколишнього світу.

«Самостійність» визначається як властивість і стан, уміння діяти без сторонньої допомоги або керівництва, самостійні дії, що характеризує особистість з точки зору наявності чи відсутності у її діях вольових зусиль. Пізнавальна самостійність включає дві сторони: суб'єктивну – мотиваційну (спонукальну) та об'єктивну – володіння узагальненими знаннями, уміннями та навичками. Обидві сторони самостійності взаємопов'язані та взаємозалежні [5]. Тобто, під поняттям пізнавальної самостійності розуміється особлива якість особистості, якій притаманне прагнення та вміння без сторонньої допомоги отримувати знання, опанувати засобами діяльності та розв'язувати пізнавальні завдання.

Пізнавальна самостійність взаємопов'язана з пізнавальною активністю. Тож, пізнавальну активність можна описувати як рису особистості, яка виявляється в її ставленні до процесу пізнання, що передбачає стан готовності, прагнення до самостійної пізнавальної діяльності, накопичених людством знань, способів діяльності.

Отже, активізація пізнавальної самостійності сприяє забезпеченню пізнавальної діяльності, забезпечуючи високу якість загальноосвітньої підготовки школярів, формування в них активності і самостійності, розумової та практичної діяльності для виконання поставлених навчальних цілей.

Список використаних джерел:

1. Коджаспирова Г.М. Словарь по педагогике / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – М. : ИКЦ «МарТ», 2005. – 448 с.
2. Коменский Я.А. Великая дидактика / Я.А. Коменский // Избранные педагогические сочинения. – М. : Учпедгиз, 1939. – Т.1. – С. 179-181.
3. Король Л. М. Розвиток самостійності школярів / Л. М. Король, Н. В. Яцюк // Вісн. Житомир. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. – 2002. – Вип. 9. – С. 79-80.
4. Сухомлинський В. О. // Вибрані твори в 5 т. – Т. 4-К. –1977, – 456 с.
5. Самостійність / Олесь Гончар // Український педагогічний словник. – К. : «Либідь». – 1997. – 375 с.
6. Самостійність // Словник української мови : в 11 томах. – Том 9, 1978. – 47 с.
7. Ушинский К.Д. Вибрані твори / К.Д. Ушинский. – М. : Радянська школа, 1974. – Т. 10. – 576 с.